

Skladatel, který se vetřel do literatury

Ilja Hurník, renesanční postava české kultury, se narodil před sto lety

„Já jsem jel po více kolejích, ale ty hlavní byly komponování a klavírní koncertování. To se krásně doplňovalo,“ prohlásil o sobě kdysi ILJA HURNÍK – a já si dovolím s ním v tomto ohledu nesouhlasit. Nebyl totiž jen originálním skladatelem a znamenitým klavíristou. Silnou stopu obtiskl, anebo spíš hlubokou brázdou vyryl, rovněž do české literatury. A jako přísný, ale chápatelý pedagog se zapsal do paměti mnoha svých žáků. Rozkmit jeho činností a rozměr jeho díla jsou dechberoucí.

TEXT: JIŘÍ VEJVODA

Přízvisko „renesanční“, které se při definování jeho díla objevuje, není nadsazené. V neposlední řadě byl Hurník ovšem též švagrem dalšího skladatele, Petra Ebena; manželem klavíristky Jany, rozené Roubalové, s níž často vystupoval; a také otcem syna Lukáše, šéfredaktora digitálních stanic Český rozhlas D-dur a Český rozhlas Jazz, který jako skladatel i popularizátor hudby kráčí zdařile v otcových stopách.

Na svět přišel Ilja Hurník 25. listopadu 1922 v tehdejší slezské vesnici Poruba, která je už dlouho součástí rozlehlé Ostravy. Když mu bylo šestnáct, musela ale rodina utéct před sudetským zábohem do Prahy. Na rodné Slezsko však Hurník nikdy nezapomněl. A nemám

na mysli jen skutečnost, kterou připomíná dlouholetý ředitel Mezinárodního hudebního festivalu Leoše Janáčka v Ostravě Jaromír Javůrek: „Když to po listopadových změnách vypadalo, že tento projekt bude coby údajný relikv minulosti smeten, napadlo mě požádat o podporu právě Ilju Hurníka. Reagoval bez zaváhání, stal se prvním čestným prezidentem festivalu a jako vážený rodák pomohl do značné míry tomu, že tato každoroční hudební přehlídka stále žije a rozvíjí se. Dnes také díky jeho synu Lukášovi, který s námi spolupracuje jako poučený i vtipný moderátor.“

Ilju Hurníka trápilo, že místo jeho narození i celé okolí jsou – zvláště asi námi, Pražáky – podvědomě zahrnovány pod

široký pojem severní Morava. Skutečnost vnímal zcela odlišně: „Morava je žensky lyrická, zpěvná, vládl jí král Ječmínek, skrytý v slunných žitných polích. Slezsku vládl zbojník Ondráš, postava temná, přízračná, jak ji líčil Bezruč,“ uvedl. A dodal osobní vyznání: „Člověk ulpí na svém kraji teprve ve chvíli, kdy ho ztratí.“

Příchod do Prahy, města zprvu neznámého a poté milovaného, mu naštěstí osladil skvostný výběr pedagogů. Dostal se do rukou legendárního Viléma Kurze, pod jehož vedením – a později též s jeho dcerou Ilonou Štěpánovou – studoval klavírní hru; do tajů kompozice jej vtahovala jiná z českých hudebních veličin, skladatel Vítězslav Novák. A výsledek se

Foto: archiv Lukáše Hurníka

dostavil. Jakkoli se vlastní tvorbě Hurník věnoval od dětství – například v šesti letech složil písničku s výmluvným názvem Mládí uteklo –, teprve nyní se cílevědomě vydal na dráhu, která rozhodně nebyla jen dvojkolejná. I když, pravda,

jeho rozsáhlé skladatelské dílo, ale také koncertní kariéra z něj činí významnou postavu české klasické hudby 20. století.

Počínaje Dámou a lupičem z roku 1966, má Ilja Hurník na svém tvůrčím

kontě sedm oper. A co je opravdu jedinečné – na vlastní libreto! Lyrická, důvtipná, moudrá. Například jeho druhá opera Diogenes vkládá titulnímu hrdinovi do rukou píšťalku, kterou ten však v jednu chvíli neuváženě odhodí, aby toho vzápětí litoval a volal: „Moře, vrať mi píšťaličku!“ A hlas Múzy mu odkudsi shora odpoví: „Nezoufej, máš v srdci touhu a touha je víc než její naplnění...“

K operám postupně přibyla oratoria i kantáty a desítky skladeb komorního charakteru, k nimž se utíkal, když naši kulturu svazoval socialistický realismus volající po rozmáchlých dílech oslavujících dobu. Hurník měl naopak i v hudbě

Počínaje Dámou a lupičem z roku 1966, má Ilja Hurník na svém tvůrčím kontě sedm oper. A co je opravdu jedinečné – na vlastní libreto! Lyrická, důvtipná, moudrá.

rád humorný tón, nenásilně vyplývající z jeho osobního přesvědčení, kréda: „Humor není žert, to je životní postoj.“ Neudiví tudíž, že hravě komponoval i pro děti a zabýval se – mimo jiné spolu s Petrem Ebenem v rámci převodu Orffovy školy do českých podmínek – tzv. instruktivním oborem. Jeho prostřednictvím přibližoval a komentoval mladým posluchačům hudbu de facto podobným způsobem, jako to za mořem činil Leonard Bernstein. Ten měl ovšem, na rozdíl od Ilji Hurníka, někdejší režimem u nás spíš opomíjeného, k dispozici moderní médium s dalekosáhlým účinkem – televizi. Přesto je osmialbový

komplet, který v letech 1991 až 1998 postupně vydával Supraphon, popularizačním skvostem. I když „jen“ zvukovým.

Mluvě o Supraphonu jako, pokud vím, exkluzivním vydavateli autorského díla, ale rovněž interpretačního umu Ilji Hurníka, v doprovodném textu k vydání remasterovaných nahrávek lze dohledat trefné postřehy: „Leoši Janáčkovi vrátil Ilja Hurník svým po-

koncertů u nás i v zahraničí. A že mu jeho paní byla nad klaviaturou zcela rovnocennou partnerkou, dokládá zaznamenání hodná skutečnost: právě ona přispěla roku 1964 svým interpretačním uměním k tomu, že se houslista Ivan Štraus, jehož doprovázela, stal v mezinárodní soutěži Pražského jara držitelem hlavní ceny.

Jak ovšem léta šla, uvědomil si Ilja

jen o prchavé záblesky nostalgie. Nad notovým papírem, ale i u psacího stroje měl totiž Ilja Hurník práce nad hlavu. O jeho hudební tvorbě už byla řeč, ale sluší se připomenout, čím se zapsal do povědomí mnoha čtenářek i čtenářů. Vyšly mu bezmála dva tucty knih, především povídek a esejí, což byly žánry, ve kterých byl nejsilnější a radí se v české literatuře k nejlepším.

Foto: archiv Lukáše Hurníka

dáním strohost a úsečnost, vyplývající z lašského dialektu,“ popisuje autor poznámky, bohužel nepodepsané, sepětí dvou osobností. Skladatele a klavíristy, kteří měli – přes propast času – svým původem k sobě logicky blízko. Dotyčný vydavatelský počin též připomíná způsob, jakým Hurník coby klavírista uchopil skladby dalšího ze svých oblíbenců, Clauda Debussyho: „Očistil jej od impresionistické mlhy a pastózních nánosů barev. Místo toho zaměřil pozornost posluchače na jemnou kresbu a strukturu skladeb.“

Kromě sólového vystupování absolvoval Ilja Hurník jak s Pavlem Štěpánem, tak s manželkou Janou bezpočet

Hurník, co by měl mít na paměti každý, kdo tak či onak vystupuje na veřejnosti. A jde v tomto smyslu s kůží na trh. „Raději být skromný a odchod uspišit,“ uvedl, „než ho odkládat do doby, až se bude jevit všem, že by pan umělec už toho měl nechat.“ Nicméně ke slovům, jež by zasloužila tesat, připojil dovětek, kterým jejich jednoznačnost relativizoval: „U mě to ale nebylo tak drastické. Horší je to u toho, kdo má jenom to hraní. Pro mě zůstalo ještě komponování a psaní knížek. Můj koncertní frak sice visí už dlouho v hloubi skříně, ale přiznávám, že když ho tam zahlédnu, tak se mi zasteskne.“

Vždy ale, předpokládám, muselo jít

Hurníkova prvotina z roku 1965 nesla název Trubači z Jericha; následovala zábavná kniha Muzikální Sherlock, ve které si pohrával s tím, co proslulému detektivovi i jeho legendárnímu doktoru Watsonovi unikalo: „To proto, aby si moje žena Jana už nemusela detektivkami kazit oči dlouho do noci,“ glosoval téma pobaveně. Dětem věnoval knížku Jak se hraje na dveře, svému vstupu do života spis s názvem Děťství ve Slezsku. Dospěl až ke knižní Závěrečné zprávě, po níž už hodlal se psaním přestat. Ale nedalo mu to, nabídl vydavateli svůj Zelený notýsek – a na jeho poznámku, že přece existují i jiné barvy, vytvořil ještě notýsek Modrý, Žlutý, Fialový

a Infračervený. Pět knížek za pět let v pokročilém věku! Úctyhodný výkon. „Název té poslední vznikl tak, že se mi nechtělo do červené barvy, kterou odjakživa moc nemusím. A tak mi přítel Jiří Grygar poradil tuto variantu.“

Nelze opominout ani Hurníkovu práci pro Český rozhlas. Už proto, že jeho hry

režiroval věhlasný Jiří Horčíčka a vystupovaly v nich pojmy našeho herectví. V groteskní komedii o hudebním skladateli a psychiatrovi Lov na pláči Jaroslava Adamová, Slávka Budínová, Miloš Kopecký; v Hudebně doloženém Ezopovi Vlastimil Brodský, Josef Kemr, Felix Le Breux... Ilja Hurník, který zemřel 7. září

2013 v Praze, byl prostě autorem široce rozkročeným napříč žánry. A jak už to bývá, hnacím motorem byla jistě zvědavost. Ve vztahu ke světu i k sobě samému. „Člověk má sice své meze,“ uvažoval nahlas, „ale nikdy nemůže vědět, že to, nač narazil, jsou už opravdu ony.“

Ilja Hurník očima syna Lukáše

Když ses narodil, bylo tvému tatínkovi už pětadvacet. Měl na tebe čas, měl s tebou trpělivost?

Řekl bych, že v našich kontaktech převládala kvalita nad kvantitou. Když komponoval, muselo být v našem krásném, ale malém hradčanském bytě ticho. Nesměl jsem ani mluvit, natož zpívat. Přitom zpoza dveří se nic zajímavého neozývalo. Žádný požitek ze vznikajícího díla k nám nedoléhal. Naopak bylo ticho, protože táta seděl s tužkou u stolu a psal. Jen jednou za dvacet třicet minut vstal a usedl ke klavíru, aby si ověřil, jestli to, co předtím zapsal do not, funguje. Zato když začal cvičit jako interpret, třeba si přehrával Debussyho, vřítel jsem se do pokoje a uvelebil se kdekolí. Pod klavírem nebo i na něm...

Co jste prožívali společně?

Když měl čas, bral mě tatínek na procházky po Praze. Ke každému místu, které jsme míjeli, měl historku, výklad, úvahu. Výsledkem bylo, že když jsem pak nastoupil do školy, měl jsem takovou slovní zásobu, že mě posílali k dětskému psychologovi, jestli je se mnou všechno v pořádku...

Přál si, aby ses také věnoval hudbě?

Podporoval mě ve všem, co mě zajímalo, ovšem pod podmínkou, abych

se tomu věnoval pořádně. Když si všiml, že mě baví architektura a fotografie, hned mi koupil knihu o Le Corbusierovi.

Když jsi později začal sám skládat, radil ti? Opravoval tě?

Dost času věnoval svým žákům na konzervatoři, takže se mnou to byl vždycky velký fofr. Za den jsme probrali to, co jiní pomalu za čtyři roky. Musel jsem jeho rady rychle vstřebávat. Podíval se na to, co jsem zkomponoval, a mluvili jsme o tom, navrhoval mi odlišná řešení.

Jak vlastně komponoval on sám? Nejednou byl přece autorem hudby i libreta, což není zase tak obvyklé. Jak to vznikalo, co bylo dřív?

Pokaždé měl napřed kostru příběhu.

A pak postupoval po částech. Složil pár taktů a vzápětí je opatřil slovy.

Co z otcovy rozsáhlé tvorby tě vlastně nejvíc oslovuje?

Myslím, že obecně je nedocenen jeho orchestrální dílo. Skvělá je podle mě třeba jeho sedmiminutová Klicperovská předehra na témata z opery Oldřich a Boženka. Anebo balet Faux pas de quatre, zkomponovaný pro Pavla Šmoka a jeho baletní soubor. Taky mě baví otcova Ozvěna, komorní kantáta pro sóla, ženský sbor a smyčcový orchestr. Táta byl v podstatě klasicistní autor, ale tady se projevil jako romantik. Vypráví o pohádkové víle zakleté do skály, která nerada po lídech opakuje zlá slova, a tak raději požádá bouři, aby ji svými hromy a blesky rozbila na prach. ☒